

Anyám, az álmok hazudnak

Calderón-bemutató a Kisszínházban

Hol volt, hol nem volt, élt egyszer a XVII. században egy spanyol nemes, *Don Pedro Calderón de la Barca*, aki a spanyol barokk dráma egyik legmarkánsabb képviselőjeként egyszerre mutatott föl filozófiát és életérzést, társadalmi kórképet és morálkódexet... Az *élet álom* az agnoszticizmus klasszikus műve, a világ megismerhetetlenségének, valóság és káprázat kibogozhatatlan szövevényének drámája. Amely egyszerre utópisztikus és mélyen korában fogant, gyönyörű lírai és kegyetlenül maró, egyszerű, a klasszikussá avató kritériumok mindegyikének maximális mértékben megfelel.

Calderón műve struktúrájában-építkezésében azonban nagymértékben operaszerűs. Nyelve pedig túlfűtött, burjánzóan és gáttalanul áradó. Óriási dilemma előtt a ma rendezője: ha a textust megtartja a költőiség eredeti, ezoterikus légkörében, a szöveg ambróziás lehet az eredményez, hogy cselekményes, akcióból produkcióát áldoz föl az opera oltárán. Ha „történelmi darab” kerekedik, hamisan egyoldalú lesz a kép, ha teljesen má, túl bönök tűnhet számára a XX. század bármelyik pokolbúgyra. Melyik legyen hát az áldozat?

Hules Endre választott. Olyan kortalan modellt hozott létre, amely képes magába foglalni Calderón korát és a miénket, olyan egészséges koncepció révén, amelyben a gesztusrendszer, a szcenikai felfogás, valamint a félretolt és fölerősített hangsúlyok együttese találja meg a kor levegőjében a ma közkiszámított igazságait.

A kisszínházban *Calderón* példázatát két alapvető üzenetsíkra bontható, két, a hatalomban exponens személységnek ellenpontjain keresztül. *Basilio*, Lengyelország királyja, jóslat miatt fiát, *Segismundot*, születése óta sziklak közé zártan tartja, s úgy engedni be egy napra a hatalomba, hogy kísérletit nyulnak használja: ha valóban vadembernek bizonyul, visszakerül eredeti helyére, s könnyű elhitetni vele, hogy vendégszerelése a trónon álom volt csupán. A zsarnok játszadok, hiszen tudja, hogy a világtól elzárt, más körülmények és normák között él, így felnőtt ember csak képtelen lehet teljesíteni mindazt, amit az új helyzet elvár tőle. A hatalom nem laboratórium, ott kísérletezgetni nem lehet. Hiszen, aki a hatalmat kicengedi a kezéből, óhatatlanul véres tragédiát hoz országára. *Basilio* előbb király, csak azután apa, aki kijátszta egymás ellen a trónkövetelőket, fiát pedig válogatott tortúrákkal rúgdalja bele az uralkodásba. Ha csak rá vonatkoztatjuk a híres *calderóni* sorokat, „élünk és csak álmodunk; Álmodunk, s azt hisszük, élünk” — álmai a saját hatalmával packázó ember önáltató hazugságai.

Segismundo, a „vadember”, előbb akár Petőfivel mondhatná: „anyám, az álmok hazudnak”. A romlatlan, pontosabban szeparált-ságában ártatlan-ösztönös fiatal első ébredésekor még úgy látja: mégiscsak valóságnak kell lennie mindannak, ami vele történik, s primitív elképzéseit megvalósítani próbálván, még az őt a szokásokra, az etikettre intó kamarást megölve is áthatolhatatlan falnak, az ellenormák sziklabörtönének ütközik. Hogy aztán visszakérüljön a valóságba, s elmondja nagy monológiát a Megismerhetetlenségről és az Áttekinthetlenségről. Amikor pedig másodsor — találkoznán a két ellenpont — a zsarnok hatalmi áskálódásai miatt fölkelt nép képviselője, a Katona viszi vissza a trónterembe, már belátja, hogy neki az álmok — először — hazudtak. S belleszkedik. A színpadon fúj a szél, s az uralkodás átható, éles levegőjének sivitása betöri a vadembert. „Lázadókra nincs szükség” — mondja, s a Katona — akinek alakítója (kitűnő fogással) azonos a Kamarással — az udvari etiket szöszlőjének sorsára jut. Győz a manipuláció, a belleszkedés *Segismund* csak önmaga feladása árán sikerül. S már nem jön rá, hogy az álmok — másodsor — hazudtak neki. El az álomban, saját hatalmalmában tovább. Am az álom is valóság, sőt az álom — élet. „Álom volt a mesterem” — szól végül *Segismundo*. **Hules Endre** figyelemre méltóan tehetősége rendezése a két különböző jelentéssíkot úgy egyesítette, hogy a kortalanná emelkedett modell sajátos utópikontómban jelent meg a színpadon — nem utolsósorban *Antal Csaba* egyszerű jelmezeinek és színadképének segítségével. Erdemes többeit mondani az effajta színházról, ami — úgy érezzük — végre a korszerű színházadás kísérletét hozta el a Tisza partjára. A szimmetrikus, kétoldali építkezés, *Basilio* és *Segismundo* divergenciája és konvergenciája, a két bátya közé feszítő, mintegy „színpadra tükrözve” valószínű, még közepén a fölfelé, az áttekinthetetlen magasba — a hatalom magasába vezető lépcsővel, *Furcsa*, *Lárvaerdő* *katona*, *szolgák*, *álarcos* *príbék* és *finom*, *jóformán* csak egy-két vonással „spanyolított” szereplők (*Astolfo*, *Clotaldo*), s egy kiválóan „lemeztelenített” fiatal, aki a mindenkori boldog békeidők konszolidált állapotába illeszkedik — egy-egy kimerített, néha lírai szépségű látvánnyal szolgálja a legjobb értelemben modern rendezői színház elvét. Akárcsak a bátyák aljában a forgóajtó hatalomvillogató neonfényei, s a szélsívítás közben őrzője, *Clotaldo* által időről időre szóltanul fészültgetett királyi élőképei.

Jelenet az előadásból: Máriaass Melinda (Estella) és Maróti Gábor (Astolfo)

kor pedig másodsor — találkoznán a két ellenpont — a zsarnok hatalmi áskálódásai miatt fölkelt nép képviselője, a Katona viszi vissza a trónterembe, már belátja, hogy neki az álmok — először — hazudtak. S belleszkedik. A színpadon fúj a szél, s az uralkodás átható, éles levegőjének sivitása betöri a vadembert. „Lázadókra nincs szükség” — mondja, s a Katona — akinek alakítója (kitűnő fogással) azonos a Kamarással — az udvari etiket szöszlőjének sorsára jut. Győz a manipuláció, a belleszkedés *Segismund* csak önmaga feladása árán sikerül. S már nem jön rá, hogy az álmok — másodsor — hazudtak neki. El az álomban, saját hatalmalmában tovább. Am az álom is valóság, sőt az álom — élet. „Álom volt a mesterem” — szól végül *Segismundo*. **Hules Endre** figyelemre méltóan tehetősége rendezése a két különböző jelentéssíkot úgy egyesítette, hogy a kortalanná emelkedett modell sajátos utópikontómban jelent meg a színpadon — nem utolsósorban *Antal Csaba* egyszerű jelmezeinek és színadképének segítségével. Erdemes többeit mondani az effajta színházról, ami — úgy érezzük — végre a korszerű színházadás kísérletét hozta el a Tisza partjára. A szimmetrikus, kétoldali építkezés, *Basilio* és *Segismundo* divergenciája és konvergenciája, a két bátya közé feszítő, mintegy „színpadra tükrözve” valószínű, még közepén a fölfelé, az áttekinthetetlen magasba — a hatalom magasába vezető lépcsővel, *Furcsa*, *Lárvaerdő* *katona*, *szolgák*, *álarcos* *príbék* és *finom*, *jóformán* csak egy-két vonással „spanyolított” szereplők (*Astolfo*, *Clotaldo*), s egy kiválóan „lemeztelenített” fiatal, aki a mindenkori boldog békeidők konszolidált állapotába illeszkedik — egy-egy kimerített, néha lírai szépségű látvánnyal szolgálja a legjobb értelemben modern rendezői színház elvét. Akárcsak a bátyák aljában a forgóajtó hatalomvillogató neonfényei, s a szélsívítás közben őrzője, *Clotaldo* által időről időre szóltanul fészültgetett királyi élőképei.

általános érvényű, aktuális és mély gondolatokat körvolnalozott, hitet téve egy háromszáz év előtti darab által fölvetett kérdésekben — mai eszközökkel. A *Harsányi Kálmán*-féle, színpadra írt fordítás megkurtított változata feszes, majd hogy nem „csattanóssá” tette a drámát, egyszerűsítve, a látványt hangsúlyozva, így „filmisítve” a mondandót. A konkrét korhűséget felváltotta az „ahogyan akkor elképzelhették” fantáziadús elve, s a *Hules*-féle motívum- és formavilág extrémítása „fordította le” igazából *Calderón* *Mértékartóan*, átgondolt leleménnyel. A barokk agnosztikus filozófia eltűnt, helyesebben az uralkodás és az értékréndjét feladni kényserült ember társadalomfilozófiái gondolatosságává transzponálódtak. **Kátay Endre** *Basilio*ja tiszta volt, világosan értelmezett, a látszólag jószágos, atyai uralkodó jovialitása mögött tirannust a lépcsőre és a bástyafokra rajzó. **Vass Gábor** fészültetlen, végig mezítlás *Segismundo*ként jó érzékkel a vaddá tett fiatalember dramaturgiára koncentrált erőteljességben, a rendezői elképzés szerint kulcsfontosságú látványelvvel tehetőségesen igyeken alkalmazva. A *póri Clarin* megformálása, *Nagy Zoltán* volt legméltóbb társa ebben: kettőseik a világító királyi ág főlét vibrálást hoztak, *Clarín* élettel közbeszólsái, *Sancho Panza*-i monológjai megőrizték a *calderóni* dráma ama jellegzetességét, amit *Szereb Antal* így fogalmazott meg: „... a paraszt is úr a maga portáján... a spanyol drámában a paraszt általában sokkal nagyobb szerepet játszik, mint az angolban, mert az örök spanyol *Don Quijote* mellett mindig ott kell lennie az örök spanyol *Sancho Panza*nak.” **Maróti Gábor** (*Astolfo*) hercege megfélemlen dőlő és úri volt ugyan, ám mintha túlságosan is konvenciózusnak tűnt volna, **Mentes József** (*Clotaldo*) az örök lojális szerepében akkor villant meg inkább, amikor nem hatalmi, hanem szolgai vonásai uralkodtak a cselekmény bizonyos szituációiban. **Máriaass Melinda** Estellája igazi udvari kisaszszony, aki azonban mintha valamivel a kellenél jobban „a véget asszonya”-szerű. A *vendeg Vándor Eva* (*Rosaura*) és a *Katona-Kamarás Gyürki István* végig a rendezői elképzésekhez hű, annak alárendelt alakítás nyújtott.

Domonkos László

Emlékezés Egidus Bentianra

A szegedi munkásmozgalm régi harcosai közül még sokan emlékeznek Egidus Bentian alakjára, tevékenységére. A nyolcvanas évek elején született — pontosítása még a kutatókra vár —, január közepén, az egykori Dinaburgban, mai nevén Daugavpilsben. (Ma a város a Lett SZSZK területi központja.)

A szegényes kórházgondnoki fizetésből élő sokgyermekes családban a fiúnak igen korán kenyérkeresőnek kellett lennie. Fiatalon, 16 éves korában kapcsolódik be a munkásmozgalmába, melynek léte végéig küzdő részese marad. Az illegális mozgalom iskoláját járva maga is a szervezkedések vezetője lesz Szmolenszkben. Vlnában. Itt ösztönbe kerül, majd kiszabadulása után besorozzák. Katonáskodását politikai matartatása miatt újabb börtönbüntetés követi. Az üldözések miatt külföldre, Berlinbe telepszik le. Ebben az időszakban elméleti, ideológiai ismeretait gyarapítja. s a mozgalmi iskolában személyesen találkozik Leninnel, megismerkedik Liebknechtal is.

Az 1905-ös forradalom újratöthon, a barrikádokon találta, majd a forradalom bukása után ismét külföldre menekült. Évekig fogtechnikusként működik Katovicében, s a művészetek iránti érzel-

egy nemzetközi fogászszervezet révén kerül Szegedre 1909 tavaszán. Fogászai államvizsgát tesz és hamarosan a város egyik kedvelt és neves szakembere lesz. Aktív közreműködőként kapcsolódik be az öszirozás forradalom és a Tanácsköztársaság helyi eseményeibe. A Délmagyarország hasábjain méltatja a Nagy Októberi Szocialista Forradalmat, Wallisch Kálmánnal együtt szemináriumokat szervez; további cikkeket ír, s részese az egyesített szegedi munkáskönyvtár felállításának, berendezésének.

A munkásság ügye mellett elkötelezettsége miatt a hatalomra kerülő ellenforradalmi rendszer bebörtönzi, s szabadsulása után is — 1924-ig — rendőri felügyelet alatt áll. 1919 végén „Munka után” címmel írásainak kis gyűjteménye jelenik meg. A szegedi munkáskönyvtár olvasói-nak ajánlja, a proletárokhoz szól, akiké a jövő, mert „ez az élet törvénye, egy történelmi szükségesség, hogy az emberiség tönkre ne jusson, kell, hogy a jövő a proletariátus izmos karjaiba hulljon”. Ezt a tudatot, a jövőbe vetett reményt erősítik, a folyamatos művelődés iránti igény szükségességét hangsúlyozzák sorai.

Sokirányú érdeklődésének, s a művészetek iránti érzel-

kenységének több megnyilvánulása maradt fenn. Baráti köréhez tartozott többek között Juhász Gyula, Móra Ferenc, Károlyi Lajos, később Radnóti Miklós. Több alkalommal élvezte vendégszeretetét és támogatását József Attila. Terjesztője és versírója volt a „Mi Utunk” c. illegális irodalmi és politikai lapnak.

A második világháború kitörését követően egyik szervezője volt 1943 májusában a szegedi szervezett munkásság József Attila-estjének, az ellenállási mozgalom egyik jelentős megnyilvánulásának, melyen József Jolán és Kállai Gyula idézte az utca és a föld fiának emléket, s Ascher Oszkár szavalt a versét. Tudnak arról is, hogy a moszkvai rádió röplapokon terjesztett híryanagait ő fordította.

Még a fasiszta támadás előtt készült vissza hazájába, de hazatéréséhez a horthysta vezetés nem járult hozzá. 1944-ben az április eleji letartóztatások névsorán az első helyen szerepelt. „Nagykanizsára vitték, majd Sárovarra, onnan öt nap múlva ismeretlen helyre.”

A várva-várt napot, a szovjet csapatok hozta felszabadulást nem érthette meg. Valahol, jeltelen sírban pihen.

Munkásságát Szeged haladó hagyományai között tartjuk számon.

Kormányos András

Barcsay nyolcvanéves

Ha nevét halljuk, *Barcsay*, felidéződik bennünk az idős festő boltozatos koponyája, jellegzetes hófehér szakállja, hatalmas bajusza, mint ahogy azt *Borsos Miklós* már 1942-ben bazalkóba faragta. Felidéződik alacsony, törékeny, számkalapos-sétabatos alakja, ahogy sétál a nyári Szentendre szűk utcácskáinak kaputóin; ahogy ingázik Köröndön levő lakása és a Képzőművészeti Főiskola, illetve ebédidőben a MUOSZ-székház étterme között, a Népköztársaság útján; vagy ahogy az egykori tanítvány és katedrautód, *Patay László* megfestette főiskolai anatomiaóráján...

Ha *Barcsay Jenő* nevét halljuk, Szentendre jut eszünkbe, mely várossal a festő fél évszázada jegyezte el magát, s ahol immár a Ferenczy család, a keramikus *Kovács Margit* és a festő *Czöbel Béla* állandó hagyatéki kiállítás mellett megnyitotta kapuját egy újjávarázolt házban a *Barcsay-gyűjtemény* is.

Ha *Barcsay*ról van szó, csodálatos *szentendrei mozaikjára* gondolunk. A Pest megyei Művelődési Központ előcsarnokát díszítő korszerű műre, mely egyszerre csúcspontja *Barcsay Jenő* alkotói munkásságának, szintézise azoknak a képzőművészeti törekvéseknek, melyek végigviharogtak é századon, összefoglalása és letisztulása a festő monumentális törekvéseinek s mely alkotásban az oly sokszor és sokak által megidézett *Szentendre* a legmagasabb rendű egységben — hagyomány, szellemiség, motívumkincs — jelenik meg.

Ha *Barcsay*ról beszélünk, le kell emelni a könyvespolcra három csodálatos albumát, a *Művészeti anatómiát*, az *Ember és drapériát* és a *Forma és tér* címűt. Ezeket a különös és szerencsés sorsú köteteket, melyek tankönyvek íródtak-rajzolódtak-festődtek, s igazi slágerkönyvekké váltak, az utóbbi évtizedek egyik legkeresettebb könyvészeti exportcikkévé.

S ha *Barcsay Jenő* neve kerül szóba, akkor már a XX. századi magyar képzőművésztől beszélünk, melynek meghatározó egyénisége, egyik legjelentősebb alkotója és kimagasló művész-pedagógusa.

Most *Barcsay Jenő* a szokásosnál többször beszélték. *Nyolcvanasztendő*, *Er-*

dély Katona nevű helységében született 1909. január 14-én. Tizenkilenc évesen érkezik Budapestre. A főiskolán *Vaszary János* és *Rudnay Gyula* tanítványa. Egyéni hangú, eredeti művészpályájának első kiemelkedő alkotása az 1928-ban festett *Munkáslány*. Képeire már ez idő tájt jellemző az erőteljes konstruktivitás, a lényegirés és rendteremtés, a monumentalitás való törekvés, az absztrakció és a realizmus sajátos ötvöze. Egyformán érdekelte az ember — a bravúros anatómiai rajzoktól egészen a monumentális mozaikok emberjeleig — a természeti és építészeti környezet —, a mártélyi tájt nagy távlatától a szentendrei házfalak-kapuk-ablakok egymáshoz kapcsolódó geometrikus foltjait. Egyaránt nagyszerű képet formálnéhány színfoltból és bonyo-

lult ritmusú embercsoportokból. Elegeted számára egyetlen festőalváy, hogy világokról beszéljen; egy arc, hogy sorsokat hordozzon. Szigorúság, következetesség, alkotói alázat, művészi és emberi tisztesség hitelesíti *Barcsay* gazdag életművét.

A szegedi tárlatlátogatók régebben többször találkozhattak munkáival, az első nyári tárlatok rangos szereplője volt. Kapcsolata ezzel a tájjal már régebbi. Egyik nyilatkozatában mondta: „1926 novemberében utaztam Párizsba, de előtte ősszel még Mártélyra is ellátogattam, ahol *Endre Bédával* hamarosan össze is barátoktunk. Rendszerint együtt jártuk a környéket, élvezve a szép alföldi tájat, amely számomra akkor még újszerű volt. Így természetesen, hogy festészetem felfrissülhetett. Másképpen kezdem látni a természetet, újabb festői szépségek érdekelték.” Másutt — 1973-ban — így beszélt: „Most... *Tömörkény* *novelláit* olvasom. Manapság nem nagyon ismerik, nem is foglalkoznak vele, pedig mindaz, amit írt, igazság. Kevezen ismerék úgy a magyar földet, a magyar parasztot, mint ő, vagy *Benedek Péter*, vagy másik kiváló festőnk, *Tornyai János*. Nagyon szeretem a *novelláit*, mert olyanok, mint *Chopin* *preludjái*; tömörök, egyszerűek, mintha befejezetlenek lennének, így az ember fantáziája tovább próbálja építeni-alakítani — legalábbis gondolatban —, ezért is az ilyen kis remekművek számomra izgalmasak, sokat sejtetők...”

Barcsay Jenő nyolcvanéves. Példamutató életműve hatalmas értékűnk. Gyararandjék tovább!

Tandi Lajos

Ásványgyűjtés

Reneszánszát éli hazánkban az ásványgyűjtés; sok százan hódolnak e kedvtelésnek. Vannak, akik szorakozásból, időöltésből, mások tudományos alaposágunk kutatóják az új lelőhelyeket, gyarapítják a muzeális

értékű köz- és magángyűjteményeket. Több példa van rá: egy-egy iparilag hasznosítható új ásványi lelőhely felfedezése amatőrök lelkes, fáradságos munkájának köszönhető.